

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ СТУДЕНТАМИ В ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕДЖІ

Вирішальним фактором розвитку суспільства в сучасних умовах глобалізації та інформатизації є збереження і примноження одного з його найважливіших ресурсів – інтелектуального і творчого потенціалу. Тому одним із пріоритетних напрямів державної політики в Україні є підтримка обдарованої молоді (Закон України “Про державну підтримку обдарованої молоді”, Указ Президента України “Про гранти Президента України для обдарованої молоді” (2000 р.), “Державна програма роботи з обдарованою молоддю на 2006–2010 роки”). Це зумовлює необхідність підвищення вимог до рівня професіоналізму викладача вищого навчального закладу, зокрема I–II рівня акредитації, удосконалення системи підготовки педагогічно обдарованих кадрів, оскільки виявлення, навчання і виховання обдарованих юнаків є одним із визначальних напрямів удосконалення вітчизняної системи освіти.

Феномен обдарованості, інтелектуальний і творчий потенціал обдарованої особистості досліджували педагоги і психологи різних країн світу: О. Антонова, Ю. Бабаєва, Б. Блум, Г. Бурменська, Дж. Гілфорд, І. Гладиліна, Дж. Дін, Б. Кер, Ю. Клименюк, О. Кульчицька, Н. Лейтес, О. Матюшкін, Х. Месинтай, В. Моляко, Дж. Равен, Дж. Рензуллі, В. Робінсон, О. Савенков, М. Сазерленд, С. Сисоєва, В. Слуцький, П. Торренс, К. Хеллер, В. Шадриков, В. Штерн, В. Юркевич та інші. Водночас аналіз наукової літератури засвідчив, що питання розвитку обдарованості майбутніх учителів початкової школи в умовах педагогічного коледжу залишається ще недостатньо вивченим. Практика теж показує, що реальний стан професійної підготовки випускників педагогічного коледжу не відповідає повною мірою соціальній потребі нашої держави в інтелектуальній еліті.

Мета статті – визначити особливості роботи з обдарованими студентами в педагогічному коледжі.

У психолого-педагогічній теорії існують різні підходи до поняття “обдарованість”. Н. Волкова вважає, що це індивідуальна потенціальна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності. В. Юркевич також вкладає в поняття “обдарованість” високий рівень розвитку яких-небудь здібностей. Російські вчені Д. Богоявленська та В. Шадриков визначили обдарованість як якість психіки, що системно розвивається і визначає можливість досягнення людиною більш високих результатів в одному чи декількох видах діяльності порівняно з іншими людьми. А. Матюшкін підходить до проблеми обдарованості з точки зору творчого потенціалу індивіда. Американський психолог Дж. Рензуллі розглядає обдарованість як результат сполучення трьох харак-

теристик: інтелектуальних здібностей, які перевищують середній рівень, творчого підходу та наполегливості. Існують і інші трактування цього феномену, але практично у всіх працях йдеться про високий рівень здібностей людини, які необхідно розвивати.

Більшість науковців, які вивчають питання обдарованості, виділяють два її основних типи: інтелектуальну і творчу. *Інтелектуальна* (або так звана “навчальна”) *обдарованість* виявляється в здатності до навчання, супроводжується швидкістю розумової діяльності: швидким “схоплюванням” і засвоєнням, швидким узагальненням матеріалу значного обсягу тощо (С. Сисоєва). Але, як зазначає В. Юркевич [2, с. 33], вона також передбачає відсутність власного підходу, тому що це тільки ускладнить сприйняття чужої думки, сповільнить швидкість сприйняття і навчання. У студентів з інтелектуальною обдарованістю пізнавальна потреба спрямована на досягнення певного результату. Таким студентам цікава не сама діяльність, а те, що вийде у підсумку [2, с. 42]. *Творчу обдарованість* дослідники визначають як чуттєвість до проблем, недоліків, прогалин у знаннях, відсутності елементів, дисгармоній (С. Сисоєва). Саме творчій людині, як вважає В. Юркевич [2, с. 38], найважче жити в будь-якому суспільстві, зокрема навчатися у ВНЗ, через те, що їй не легко адаптуватися. Пізнання творчих студентів спрямоване насамперед на сам процес пізнання, результати якого їм важливі, але не першочергові [2, с. 42]. При цьому слід відзначити, що юнаки (а саме ця вікова категорія становить основний контингент студентів коледжу) виявляють свідомий інтерес до обраної ними діяльності. Професор британського університету, експерт з питань обдарованості М. Сазерленд зауважує, що талановита людина іноді може зосереджуватися на виконанні одного завдання протягом тривалого періоду часу. І викладач повинен зважати на той факт, що це поглиблене вивчення певного питання є важливим для її розвитку [6, с. 50].

Вищезазначену специфіку різних типів обдарованості враховують і в педагогічних коледжах, де для інтелектуально обдарованих студентів функціонують гуртки інтелектуального напрямку, наукове студентське товариство, члени якого беруть участь у конференціях, захисті наукових робіт; проводяться різноманітні конкурси на зразок “Інтелекту” тощо. Творчо обдаровані студенти мають змогу взяти участь у роботі гуртків творчого напрямку, у фестивалях творчості тощо.

Поряд з інтелектуальною і творчою вчені виділяють загальну і спеціальну обдарованість, зауважуючи, що “людина не буває талановитою лише в одній сфері – вона завжди багатогранна; інша справа, що це не завжди однаково виявляється” [2, с. 30]. Викладач педагогічного коледжу повинен знати особливості розвитку не лише юнацької, а й дитячої обдарованості, адже має готувати майбутніх вихователів і вчителів до відповідної діяльності. А отже, повинен враховувати той факт, що в дітей дошкільного і шкільного віку треба

розвивати саме загальну, а не спеціальну обдарованість. Про це зазначає і О. Санакоєва.

Проаналізувавши досвід роботи педагогічних коледжів з обдарованими студентами, а також спираючись на результати досліджень вітчизняних науковців, ми з'ясували, що в нашій країні наявний значний теоретико-методичний досвід роботи з обдарованими студентами, який реалізується як у цілеспрямованій роботі предметних комісій педагогічних коледжів, так і в діяльності окремих викладачів. Але особливістю цієї роботи є те, що вона не є цілісною, навіть на рівні коледжу. На сьогодні не можна говорити про те, що всі викладачі залучені до цієї роботи, а в тих, хто працює в цьому напрямі, не завжди сформована готовність до реалізації всіх поставлених завдань, адже спеціальна цілеспрямована підготовка викладачів для роботи з обдарованими має переважно епізодичний характер у нашій країні. Тому варто особливу увагу звернути на досвід зарубіжних країн, зокрема США і Великобританії, в яких роботі з обдарованими приділяється належна увага, про що свідчить, зокрема, й той факт, що, за даними ЮНЕСКО, вони входять до першої п'ятірки країн за кількістю наукових відкриттів світового рівня.

У Сполучених Штатах у педагогічних коледжах і університетах здійснюється спеціальна підготовка вчителів для роботи з обдарованими. Тематика навчальних курсів приблизно така: психологія обдарованих дітей (природа, особливості, потреби); виявлення високоінтелектуальних учнів; консультування їх; складання навчальних планів; стратегії навчання і навчальні матеріали для обдарованих; творчість і творчі здібності; розробка та оцінювання навчальних програм; робота з батьками; особливі проблеми талановитих дітей; когнітивний і афективний розвиток обдарованих. За даними досліджень, підготовлені вчителі значно відрізняються від тих, хто не пройшов відповідного навчання. Вони використовують методи, більш підходящі для обдарованих; активніше сприяють самостійній роботі студентів, стимулюють складні пізнавальні процеси, більше орієнтуються на творчість, заохочують учнів до прийняття ризикованих рішень [1, с. 237–238].

Але, незважаючи на ретельну підготовку, в практиці англomовних середніх і вищих шкіл при роботі з обдарованими все ще існують певні труднощі. Найперша трудність, з якою стикаються як викладачі зарубіжних, так і вітчизняних вищих навчальних закладів у роботі з обдарованими, – це їх *діагностування*. Частина викладачів визначають талановитих, спираючись на результати успішності їх навчання, і відповідно виявляють інтелектуально обдарованих студентів. Інші педагоги довіряють тестам. Але складність у тому, що на сьогодні не існує повністю надійних тестів для виявлення обдарованих. У наукових колах ведуться дискусії з приводу валідності таких тестів. Видатна російська дослідниця Д. Богоявленська піддає, на нашу думку, слушній критиці класичні тести П. Торренса, адже вважає, що вже одна та обставина,

що випробовуваний повинен у досить обмежений час виконати конкретне, до того ж, можливо, нецікаве для нього завдання, унеможлиблює (принаймні, в більшості випадків) природний прояв його творчих здібностей.

Отже, викладач педагогічного коледжу має не лише визначити спосіб діагностування, а також ознайомити студентів із методами діагностики обдарованості дошкільників і учнів молодших класів. І для цієї вікової категорії в діагностуванні виникає ще одна складність, яку російський науковий керівник ліцею для обдарованих дітей В. Юркевич називає “наївною креативністю”. Вчений радить зважати на той факт, що “у маленької дитини незвичайне бачення світу тому, що вона не знає ще звичайного” [2, с. 46].

Велика увага в науково-методичній літературі приділяється *формам, методам і прийомам роботи* з обдарованими. Практично всі дослідники вважають, що немає як єдиного правильного способу роботи з обдарованими, так і спеціальних методик тільки для талановитої молоді. Російські вчені Г. Бурменська і В. Слуцький наголошують на тому, що основним завданням методів навчання обдарованих має бути надання допомоги в здобутті знань; сприяння переходу від перцептивного рівня пізнання до вищих понятійних рівнів; відповідність як рівням інтелектуального і соціального розвитку обдарованого, так і різним вимогам і можливостям, які постають перед талановитим юнаком у процесі навчання. На думку британської дослідниці В. Робінсон, хоча й існують методи, які краще підходять для роботи з обдарованими, але це не означає, що їх не можна успішно використовувати з іншими студентами. На її думку, викладачам, які працюють у групах, де є обдаровані, варто обирати швидкий темп проведення занять, стимулювати прагнення ризикувати в процесі навчання, заохочувати студентів до рефлексії і пізнання для самостійного навчання, орієнтувати на можливості, які їм відкриваються поза межами навчального закладу тощо [5, с. 159]. Водночас американський вчений Б. Кер зауважує, що викладачі, які працюють з обдарованими, мають кожного разу вчити їх по-іншому. Це означає, що вони мають володіти великим арсеналом стратегій [4, с. 883]. Найбільш ефективними є ті методи організації творчої навчальної діяльності студентів, які поєднують у собі гру, емоційне захоплення, дослідну діяльність і дискусії. Такими методами, на думку С. Сисоевої, можуть бути евристичні методи розв’язання навчальних проблем (методи “мозкового штурму”, евристичних питань, інверсії, багатомірних матриць, емпатії, синектики тощо). І. Підласий вважає, що викладач, який не володіє майстерністю, ніби нав’язує знання, а той, який володіє, вміє зробити корінь пізнання солодким, знайде позитивне в процесі навчання, буде чергувати методи роботи, наводити цікаві приклади, знаходити оригінальні способи передачі знань. Ми підтримуємо думку науковців, що саме такі викладачі і мають працювати з обдарованою молоддю як у загальноосвітній, так і у вищій школах.

У своїх працях вчені радять враховувати те, що творча особистість юнаків найбільш ефективно формується в процесі *дослідної діяльності*. Саме цій діяльності приділяється особлива увага в педагогічному коледжі. Відомий американський спеціаліст з розвитку обдарованих Д. Треффінгер рекомендує педагогам, які працюють над формуванням у талановитій молоді дослідних умінь, не давати юнакам прямих інструкцій, чим вони мають займатись; не поспішати з висновками; не стримувати їх ініціативу; використовувати проблемні ситуації, які виникають у юнаків у коледжі і вдома, як сферу застосування набутих навичок вирішення завдань; підходити до всього творчо.

Багато зарубіжних вчених підтримують ідею *незалежного навчання*, коли сам студент обирає проект, виходячи з власних інтересів; місце, де він буде працювати; звертається по допомогу лише тоді, коли сам відчуває в цьому потребу або якщо бачить переваги групової роботи [3, с. 30]. Така форма роботи сприяє позитивній мотивації, що є одним з найважливіших чинників розвитку обдарованості. Адже, як зазначає в результатах досліджень британський науковець Дж. Дін, майже всі учні і студенти на питання “Для кого ви виконуете роботу на занятті?” відповіли: “Для вчителя” [3, с. 33]. Чи згодні Ви з тим, що ця проблема є однією з нагальних і в нашій вітчизняній загальноосвітній і вищій школах?

Яким чином домогтись “правильної” мотивації? В. Юркевич відзначає, що не будь-яка діяльність розвиває здібності, а тільки та, у процесі якої виникають позитивні емоції; якщо багато займатися з молодою людиною, то її можна чогось навчити, можна навіть добитися добрих оцінок, але щоб розвинути її обдарованість, потрібно, щоб їй самій подобалося це робити [2, с. 28].

У практиці зарубіжної школи давно вже існує практика *менторства*, або наставництва. Менторами виступають дорослі, які досягли успіхів у тій діяльності, яка цікавить юнака. Ефективність цієї форми роботи в тому, що викладач не може бути кваліфікованим в усіх галузях знань, які приваблюють обдарованих студентів, і відповідно, внести необхідну глибину і складність у зміст предмета, який інтересує талановиту людину [1, с. 246]. За ми Н. Лейтес, у менторстві найбільш природним способом втілюються стратегії прискорення і збагачення в поєднанні з можливістю врахування індивідуальних особливостей студента [1, с. 249].

Отже, на нашу думку, варто глибше вивчити зарубіжний досвід незалежного навчання й менторства і впроваджувати позитивні ідеї в практику вітчизняної вищої школи.

Вітчизняний дослідник О. Антонова наголошує на тому, що необхідною умовою розвитку обдарованості є створення *розвивального середовища* – стимулювального оточення, яке відповідає розвитку відповідних здібностей. Зважаючи на те, що для молодих людей 15–18 років важливим є усвідомлення власного “Я”, викладач коледжу має звернути на цю умову особливу увагу.

гу. В. Юркевич зазначає, що розвивати здібності легше в демократичній атмосфері [2, с. 28]. П. Торренс радив створювати умови для конкретного втілення творчих ідей; надавати авторитетну допомогу тим, хто висловлює думки, відмінні від інших; не тиснути на обдарованих.

Особистість дорослого, на думку С. Сисоевої, великою мірою впливає на формування творчої особистості юнака. Науковець зазначає, що викладач немов би віддає перевагу тому психологічному типу, до якого належить сам. Зважаючи на те, що основною особливістю юнацького віку є розвиток активного, самостійного, *творчого мислення*, викладач сам повинен мати високий рівень розвитку творчого мислення, адже тоді він створить найсприятливіші умови для розвитку саме обдарованих студентів. А якщо у викладача коледжу низький рівень розвитку творчого мислення, чи зможе він належним чином працювати з обдарованими?

Багато науковців важливе значення в роботі з обдарованими надають експресивним якостям педагога, бо вважають, що викладач, який не може себе контролювати, або викладач-песиміст викликає занепокоєння у студентів і, відповідно, не зможе здобути їх повагу. Це ж стосується і педагогів із заниженою самооцінкою. Адже, беручи до уваги той факт, що головним новоутворенням у юнацькому віці є відкриття власного Я, розвиток рефлексії, усвідомлення власної індивідуальності та її властивостей, важливість позитивної Я-концепції викладача коледжу, цілеспрямованості, високого рівня професійної мотивації та інших якостей професійної спрямованості важко переоцінити.

І чи можемо ми уявити діалог між викладачем і студентом без володіння педагогом комунікативними якостями? М. Сазерленд наголошує на тому, що не лише викладач педагогічного коледжу має стати партнером студента у процесі навчання, бути відкритим у спілкуванні, толерантним і тактовним, а й має сформулювати у студентів ці ж самі якості [6, с. 51].

Висновки. Таким чином, викладачам педагогічного коледжу в роботі з обдарованими студентами необхідно враховувати, по-перше, специфіку різних типів обдарованості, по-друге, той факт, що спеціальна цілеспрямована підготовка викладачів для роботи з обдарованими в нашій країні має переважно епізодичний характер, а отже, більше уваги приділити вивченню досвіду інших країн з цього питання і пошуку шляхів вирішення зазначеної проблеми; по-третє, уважно підійти до дискусійного питання діагностування обдарованих; по-четверте, володіти великим арсеналом форм, методів і прийомів роботи з обдарованими, основну увагу приділивши організації досліду діяльності; по-п'яте, впроваджувати позитивні ідеї зарубіжного досвіду незалежного навчання і менторства в практику вітчизняної вищої школи; по-шосте, створювати розвивальне середовище і, звичайно, постійно працювати над со-

бою, оскільки особистість педагога великою мірою впливає на розвиток обдарованості юнака.

Література

1. Психология одаренности детей и подростков / [под ред. Н.С. Лейтеса]. – М. : Академия, 1996. – 416 с.
2. Юркевич В.С. Одаренный ребенок. Иллюзии и реальность / В.С. Юркевич. – М. : Просвещение, 2000. – 136 с.
3. Dean Geoff. English for Gifted and Talented Students 11–18 / Geoff Dean. – London : Sage, 2008. – 110 p.
4. Kerr Barbara. Encyclopedia of Giftedness, Creativity, and Talent : in 2 vol. / Barbara Kerr. – Los Angeles : Sage, 2009. – 1112 p.
5. Robinson Wendy. Effective Teaching in Gifted Education: Using a Whole-School Approach / Wendy Robinson, Jim Campbell. – London : Routledge, 2010. – 192 p.
6. Sutherland Margaret. Developing the Gifted and Talented Young Learner / Margaret Sutherland. – London : Sage, 2008. – 129 p.

КАРАЛКІНА К.В.

ПРО ПИТАННЯ МОРАЛЬНИХ РЕГУЛЯТОРІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Процес очевидних змін, які відбуваються на початку ХХІ ст. в економічній, політичній, духовній, освітній сферах, гостро ставить перед колективами вищих навчальних закладів відповідальне завдання – необхідність не лише здійснювати професійне навчання, а й виховувати грамотних, духовно збагачених, національно свідомих фахівців, рівень знань яких відповідав би вимогам суспільства. Потреба в розв’язанні важливих соціально-економічних і культурно-просвітницьких проблем висуває нові вимоги до морального виховання майбутніх медиків у вищій школі, оскільки моральність медичних працівників є обов’язковою умовою успішної професійної діяльності.

У сучасній науці багато уваги приділяють розгляду та аналізу проблем становлення особистості лікаря (Н. Яковлева, Б. Ясько, А. Васюк), формуванню ідентичності особистості майбутнього лікаря (О. Денисова), формуванню професійно-комунікативної компетенції як засобу досягнення успішності у створенні ситуації “терапевтичного спілкування” (В. Дуброва) тощо. Дослідники відзначають суттєву роль етичної культури особистості лікаря (О. Денисова) як показника успішності професійної діяльності та особистісної самореалізації.

У процесі багатовікової лікарської практики склалися особливі комунікативні норми відносин лікаря й пацієнта, що зумовило формування лікарської етики та деонтології (Ю. Віленський, О. Грандо, С. Грандо, С. Гурвич, О. Іванюшкін, О. Ізуткін, Ю. Лисицин, Л. Лурія, І. Матюшин, І. Макшанов,